

התעצמות דתית חיובית לעומת "הקצנה"

א. "במה דברים אמורים"

יש אומרים שאין משנתנו החינוכית סדורה וברורה, ובהם הם תולים את מה שנראה להם כסטיות מ"דרך המלך" של הממלכתיות הדתית. פעמים שאומרים זאת ידידי אמת שלא מקרב המחנה, הדואגים דאגה כנה לחינוך הממלכתי-דתית ורוצים בטובתו. האמירה הרווחת היא, שיש נטייה להקצנה בחברה הציונית-דתית, והדבר נותן את אותותיו בחינוך. פעמים אומרים זאת גם אנשים מקרב המחנה, מתוך חשש לעתיד הציונות הדתית ולגורלו של החמ"ד. לאלה וגם לאלה נציע שכל הדן בחינוך הדתי, אל ידון אלא על פי עובדות מבוססות, ולא לפי מקרה פרטי של מוסד חינוכי זה או אחר, לא לפי סיפורי שכנים, ובוודאי שאין להסתמך על המתפרסם בכלי התקשורת, העויינים את היהדות הדתית ואת החינוך הדתי.

ב. הבעיה האמיתית ובעיית "האמת"

החברה הממלכתית הדתית אכן נמצאת בדינאמיקה של שינוי וחיפוש, תוך שאיפה של הפרט לטוב ולמועיל, ומכיון שזו חברה מגוונת מאוד, יש להאזין לכל קבוצה, לסייע לכל קהילה להגדיר את מאפייניה ואת צרכיה, אך החשוב מכל הוא להבחין לפי המעשה אשר יעשון, מהי הדרך שבה יעדיפו ללכת, ובלבד שלא יחרגו הדברים מתחומי משנת החמ"ד. **המעשה לא תמיד עולה בקנה אחד עם המדרש** – עם הכוונות המוצהרות, ואין לתלות את אִי-ההתאמה ביניהם בעמימות המשנה ובאי-בהירותה. אין לך מגמה בחינוך הישראלי שמשנתה סדורה ונהירה ומקובלת על הציבור כמו משנת החמ"ד. הבעיות הצצות במקומות אחדים מבטאות אולי חוסר נכונות לקבל את **גישתנו החברתית**, אך לא את עקרונות החמ"ד.

להמחשת הדברים נביא כמה דוגמאות:

- יש המגדירים את בעיית "החילון" כחמורה שבעיות החברה הממלכתית-דתית, ולעניות דעתנו, הצדק אתם, אולם אם כתוצאה מכך ידרשו חינוך תורני במסגרות נפרדות רק לילדים היותר דתיים, אנו נפרש זאת כבריחה מהתמודדות עם תהליך החילון והעזפת האינטרס החברתי או האישי.
- פעמים מוצאים אנו שקבוצה דומה כשהיא נמצאת בסיטואציה חברתית אחרת, אינה דורשת כלל לפתח מסגרות נפרדות, כך מגיעים רבים למסקנה שההגדרה התורנית משמשת לפעמים כאיצטלא המכסה על מגמות ספרטיסטיות ואליטיסטיות.
- יש גם כאלה המציגים את בעייתם האמיתית כלוחמים ב"הקצנה", אך עוטפים את התנגדותם לחיזוק האופי התורני במעטה של התנגדות ל"סגרגציה", ולאחרונה קרה גם, שבשם הדאגה למתינות ולעיקרון של חינוך מעורב, שירתו מגמות אליטיסטיות.
- במקום אחד בית-הספר איבד מיוקרתו ומצביונו עקב יציאת האוכלוסייה התורנית שהגבירה את יציאתה דווקא לאחר חלוקת בית הספר לשניים: לבנים ולבנות, וההסבר לכך מצוי בתלמידים נוספים שצורפו לבית הספר משכונה חלשה.

5. בבית ספר אחר נאבקים ההורים נגד כל התפשרות עם המבקשים הפרדה בין כיתות בנים ובנות, אך רוב מוחלט של ילדיהם ממשיך לימודיו במוסדות ישיבתיים ואולפניים.

אם כאלה הן הבעיות המוצגות ע"י הורים כבעיות אמיתיות, אין לנו אלא לבקשם לחפש את האמת לאמיתה בבעיה המטרידה את מנוחתם, ואל ניגרר אחריהם להסטות את הוויכוח לשאלות ההקצנה בדרכו החינוכית-דתית של החמ"ד, או הרפיון באופיו הדתי.

ג. "הקצנה" – מהי?

מרביתם לדבר כיום על התופעה הקרויה "הקצנה" בחברה הדתית (וכוונתם לקיצוניות שמובנה נטייה לקצה, ולא להקצנה שאין משמעה אלא העלאה לדרגת קצין). דוגמאות רבות מוצגות בפי המדברים השונים המתריעים על המצב, ונראה שאין הסכמה על הגדרת התופעה:

1. מי שמתרע על קבלת הבד"ץ או בעלז כסמכות דתית, יציין בסיפוק את הדבקים בסמכות הרבנות הממלכתית, אך מי שרואה כהקצנה אפילו את הזיקה לרבנות הראשית ומעדיף רב פרטי או אף מסתדר בלעדיו, הרי נמצא מתקרב דווקא לתפיסה הגלותית שממנה מתפרנסת גם סמכות הבד"ץ.
 2. מי שקובל על הקצנת בניו שהפסיקו לאכול על שולחן אביהם, אינו רגיש באותה מידה לתופעה הנרחבת שלא יאכלו האבות אצל הבנים.
 3. יש הפוסל יהדותו של אנטי דתי או של שמאלן ידוע, כדן מומר להכעיס; אחר פוסל כל מחלל שבת, או מומר לתיאבון, האחרון ייחשב בעיני הראשון למקצין.
 4. יש מי שאינו מוכן, שבנו ילמד בחברה שמחצית מילדיה אינם שומרי שבת כהלכתה, ויש החושש גם מפני מיעוט קטן לא דתי בחברת הילדים. מקובל לראות את האחרון לקיצוני מן הראשון, אולם אם הראשון ידרוש את הוצאת התלמידים "האחרים" מבית הספר הדתי, ואילו האחרון יעדיף להוציא את ילדיו למסגרת אחרת, מי ייחשב אז לקיצוני יותר?
- לצורך זה ניעזר במטבע שטבע הרב מאיר בר אילן ז"ל ושהתקבל כהנחת יסוד וכעיקר גדול במשנתנו: "ארץ ישראל לעם ישראל על-פי תורת ישראל".
- שלושה יסודות המשולבים זה בזה ולא ניתנים לניתוק זה מזה. אם הקצנה (קיצוניות) משמעה לעבור לעמדה שבקצה, לנקוט את העמדה הקיצונית שברצף מסוים, הרי שברצף שלנו נקבל את האפשרויות הבאות:

על פי תרשים A, הקיצוני יהיה זה שיעמוד באחד משלושת הקצוות, שיהיה **דבק בו בלבד**, ויתעלם מן היסודות האחרים. הקיצוניות תבלוט במצבים שהדבקות בקצה האחד תעמוד בסתירה לנאמנות ליסודות האחרים. החיים במציאות האנושית מזמנים מדי פעם דילמות, המחייבות ליישב סתירות כאלה ולהכריע בין האהבות, הכרעות המבטאות דרך חיים והשקפת עולם.

רק יחידי סגולה הם המצליחים לחיות בשלום ובאחדות עם כל היסודות, להסתדר עם כל הניגודים, ולחזור באופן מתמיד לאחדות הכוללת של כל ההווה; שלנגד עיניהם משנים הם תמיד, אחדות שורשית: "ה' אחד ושמו אחד".

נטיית הלב הפשוט, ויותר מכך נטיית היצרים, אינה מכוונת לדרגה עליונה זו. מנהיגים אמיתיים נבחרים ביכולת האחדותית שלהם, ולא בהיסחפות והיגררות אחרי הנוטים אחרי לבם ויצרם לקצוות השונים, וגם לא ביכולת הטיוח והתימרון שלהם על פני הניגודים, על ידי חלקת לשון, צביעות, חנופה וכיו"ב.

תפיסה תורנית שלמותית ואמיתית אינה מאפשרת קיצוניות זו. שלמות בקיום כמה ממצוות התורה מותנית בנוכחות של כל עם ישראל או רובו על אדמתו, ואם חלילה ייפסק הרצף של נוכחות יהודית בארץ ישראל, גם יהודי הגולה לא יוכלו עוד לקיים את לוח השנה היהודי על חגיו ומועדיו (רמב"ם, מצוות קידוש החודש, מ"ע קנ"ג בספר המצוות).

הכלל הידוע "ישראל אף על פי שחטא – ישראל הוא" מראה, שאין כל אפשרות לנתק אפילו אדם קיצוני כזה משייכות לעם, אף אם ניתק הוא כל מגע עם התורה, וקשרו זה אל עמו נקבע על-פי ההלכה. משמע שזיקת העם אל התורה היא זו המחייבת להמשיך לכלול אדם זה בקטיגוריה הלאומית.

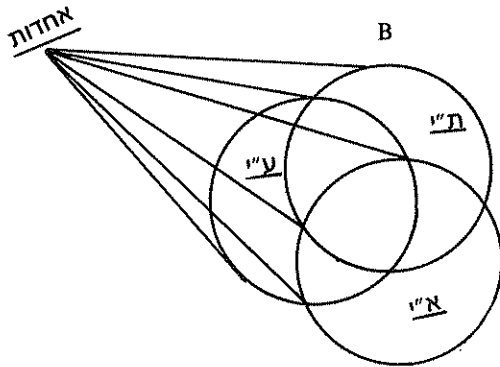
לתפיסת הקשר האחדותי הזה אף בתקופתנו, המתאפיינת במשבר של ניתוק, חילון וניכור, מייחס הרב קוק זצ"ל את תקוות התשובה הישראלית והאוניברסלית:

"ואם היה העולם עוסק באורה של התורה במידה זו שתתגדל הנשמה הרוחניים עד כדי הכרת הקישור הראוי של הפרטים עם הכללים הרחניים היתה התשובה, ותיקון העולם, הבא איתה ועל ידה, מופיעה ויוצאת אל הפועל".
(*"אורות התשובה"*, פ"ד).

יש מרכיבים ויסודות תורניים, שמקור חיובם או קדושתם נובע מעם ישראל, וקשורים באחדותו וכלליותו, כשם שיש מרכיבים הנובעים מקדושתה העצמית של ארץ ישראל כחטיבה בפני עצמה, ואף בסוד הקשר של עם ישראל לארצו. ולא כאן המקום להוסיף ולהכביר מקורות ודוגמאות המצביעות על הכרחיות הקשר האינטגרלי של שלושה עיקרי יסוד אלה בהשקפת היהדות, בזיקה הדדית הרמונית המסבירה את סוד קיומו ונצחיותו.

מכאן שקיצוניות – במובן של הטייה אל אחד הקצוות – אינה יכולה להתקבל כשאיפה לשלמות אלא דווקא כבריחה ממנה, כי דרגת השלמות העליונה אינה אלא האחדות הכוללת, וככל שמתקרבים אל הקצה האחד, כך מתרחקים מקצוות אחרים ואין זה עולה בקנה אחד עם השאיפה לשלמות.

אלא שתיאור זה של הדברים מביא לכך שנגדיר את רוב האנשים כקיצוניים, שכן לכל יצור אנושי יש רגשות ונטיות לב ושכל, ואין לצפות שרוב בני אדם יוכלו לפתח מחשבתם ולעצב דרכם באיזון מדויק ומתמיד בין עקרונות, ויכריעו תמיד באופן שתיווצר הרמוניה מוחלטת בין ערכים מתנגשים, ואמנם תיאור זה מסביר מדוע יש נטייה להגדיר אנשים רבים כקיצוניים.

נוכל לתאר את הדברים בצורה שונה, שתמנע את תפיסת השונה כמנוגד ומקוטב: תרשים B מאפשר לראות את הגישות השונות לא בתהליך של קיטוב הכרחי, אלא דווקא באפשרות של הרמוניה.

אלה הם דגשים ייחודיים של אותה מערכת יסודית, והשאיפה המתמדת היא להרבות את המשותף ביניהם, עד כדי חפיפה מוחלטת, לשון אחרת: **כל זמן שיש שאיפה לאחדות, לזהות, לסולידריות ולקשר, בין השקפות, רעיונות יסוד, או בין כל חלקי החברה, אין אחיזה לסכנת "הקצנה"**.

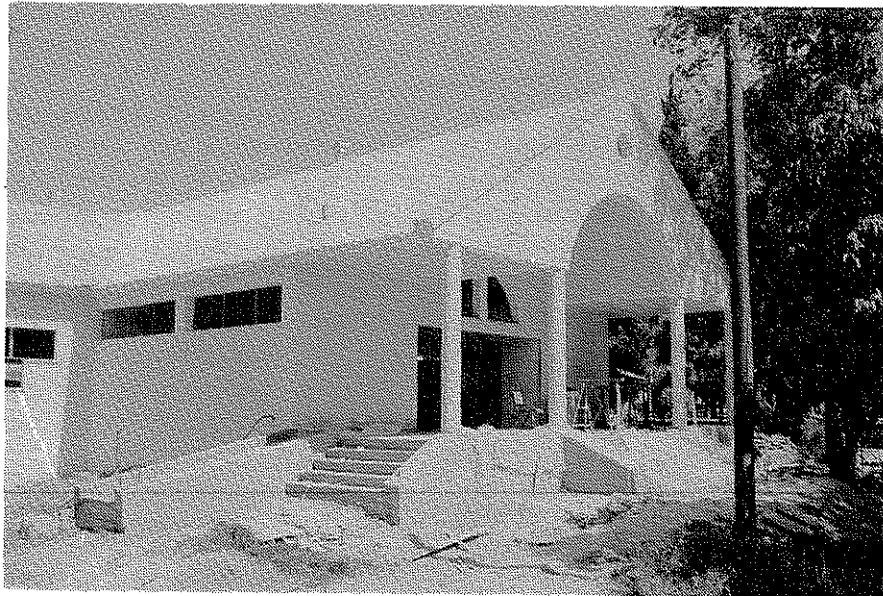
על פי הדברים האלה נראה שאיפה זו לשלמות והרמוניה **כהתעצמות דתית חיובית**, בעוד שבגדר קיצוניות נראה את התופעות הבאות:

1. הסתגרות ובריחה ממסגרות החיים של החברה הכלל-ישראלית.
 2. שלילת ההשכלה הכללית שבעזרתה ניתן לפתח את ארץ-ישראל ולהעמיק הכרתו יתברך, כמו שאמרו חכמים בעניין אהבה, שמתוך כך אתה מכיר מי שאמר והיה העולם (רמב"ם, הלי יסודי התורה, פי"ה ה"י ב).
 3. רפיון במידת ההזדהות עם מדינת ישראל כערך דתי ונכונות להתפשרות עם האנטי-ציונות (זיקה הלכתית לרבנים השוללים את המדינה).
 4. פסילתם של יהודים אחרים והגבהת המחיצות בין יהודי ליהודי.
- אולם, מאידך, מה אינה נקראת קיצוניות?**
1. השאיפה המתמדת של האדם לתיקון דרכו ולשלמות בעבודת ה'.
 2. המגמה להגשמה, להגנה ושמירה על ארץ-ישראל תוך נאמנות לעקרונות החיים והקיום של עם ישראל.
 3. החתירה לסילוק מחיצות המפרידות בין שבטי ישראל, עדותיו וקהילותיו.

ד. ההשלכות החינוכיות מסעיפים אלה

1. האינטגרציה בין קבוצות אוכלוסייה, המקבלות עקרונית את רעיון ארץ-ישראל לעם ישראל על פי תורת ישראל, היא אבן יסוד, ומי שפועל נגד מדיניות זו, פוגע בעיקר מרכזי וחשוב בתפיסתנו ובהוויתנו.
2. יש לשאוף לכך, שכל יהודי ציוני דתי בקהילה, ימצא את מקומו בבית-הספר הממלכתי-דתי שבקהילה, ויש לעשות הכל שתישמר אחדותה.
3. בקשה של הורים להגברת החינוך התורני, או להתאמת המסגרת החינוכית לדרישות ההלכה (כקביעות הרבנות הממלכתית), לגיטימית היא.
4. יש לעודד מעורבות הורים והשפעתם על האופי החינוכי של בית הספר, אך יש לשלול כל התערבות שאינה תואמת את עקרונות היסוד של החמ"ד.
5. יש לאפשר ייחודיות של חינוך מוסדי בקהילה. אם אין מענה סביר בבתי-הספר הקיימים, נשאף שמוסדות כאלה יפעלו **כממלכתיים-דתיים רשמיים** ולא כמוכרים שאינם רשמיים.

אולם מעל לכל, יש לראות את אחדות הקהילה הממלכתית-דתית כערך מרכזי, שממנו יתרחבו מעגלי ההבנה והאחדות לכלל האומה, כי באחדותנו, אף כי לא בהכרח באחידותנו, טמון הכוח המגביר אהבה ואחוזה, שלום ורעות. נושאי נס הממלכתיות הדתית צריכים להטות שכס ולהושיט ידיים להבטחת הצלחתם בחינוך ילדי ישראל לתורה ולתעודה, "כי עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר".

חדר האוכל החדש בבנייתו